

EVREII DIN BASARABIA ȘI ARMATA ȚARISTĂ: STUDIU INTRODUCȚIV

Alexandr ROITMAN

Universitatea de Stat din Moldova

Destul de frecvent întâlnim opinia (fie empirică, fie cu caracter livresc) că evreii nu au făcut serviciul militar și că sunt străini acestei ocupații, motivele aduse pentru acest fapt fiind diverse: de la natura fricoasă a evreului până la lipsa simțului patriotic. Izvoarele documentare aduc un alt punct de vedere la acest subiect. Deși nu poate fi negată prezența literaturii care studiază în speță acest subiect pentru întreg Imperiul Rus, nu găsim studii care ar cuprinde minimum minimum aceași tematică dar pentru spațiul românesc, sau măcar o parte din acest spațiu. O atenție deosebită se acordă legislației care a fost instituită pe parcursul secolului XIX, în vederea reglementării unui domeniu vechi al funcționării statului în condițiile nou-create. Cazul specific al Basarabiei se manifestă și în această sferă, populația evreiască, de rând cu locuitorii nativi, de mai multe ori fiind exclusă din procesul general de recrutare. Motivele, cauzele și efectele acestei politici pe larg sunt expuse în cele ce urmează.

Cuvinte-cheie: *serviciu militar, Imperiul Rus, evrei basarabeni, cadru legal.*

BESSARABIAN JEWS AND THE TSARIST ARMY: INTRODUCTORY STUDY

Within the Russian Empire the compulsory military service for the Jewish population was introduced in 1827. The author of the military reform was Nicholas I, he did truly believe that the reform will integrate better the Jews in Russian society; In some extent he was right. For Bessarabia, the law entered into force in 1877, with all the consequences of the tsarist recruitment "rekrutchina". Comparing the situation with other empires/countries the striking difference was in the fact that in European countries Jews acquired certain rights together with the obligations of the military service. In other words Jews entering the army in Europe became full-flagged citizens, in the Russian Empire this was not the case. Whereas Jewish soldiers in Europe after completing the military service could enjoy the fully "emancipation", the Russian Jews had some privileges which contributed only to "partial social insertion" in the Russian society. Legal framework settled for the "military initiative" as in the other fields of Jewish life, determined a dramatic change within the Jews as culture, inner life and mentality.

Keywords: *military service, Russian Empire, Bessarabian jews, legal framework.*

Temele „perene” ale istoriografiei evreiești și-au găsit reflectare în anecdotele care circulau în perioada respectivă și care circulă până în prezea acesteia ca o entitate nouă în cadrul Imperiului Rus a fost meritul personal al țarului Nikolai I. Militarizareant. Excepție nu a fost și tema privind serviciul militar și recrutarea în armata rusească. Un exemplu ar fi: „Rabinovici scoate capul din tranșee și strigă în direcția inamicului – Nu trageți, aici sunt oameni!”. Serviciul militar la evrei, o temă pe larg abordată de către istoricii ruși și cei occidentali, nu se regăsește în istoriografia Republicii Moldova.

De ce populația evreiască nu a fost impusă recrutării ordinare până la 1827, iar în cazul Basarabiei evreii nu erau obligați să satisfacă serviciul militar până în anul 1874? Aceste și alte întrebări urmează a fi discutate în continuare. Deși Imperiul Rus în permanență ducea războaie și avea nevoie de armată puternică și numeroasă, până în anul 1827 populația evreiască din Imperiu nu era supusă recrutării. Campaniile militare din 1768-1774, 1787-1791, 1806-1812, 1828-1829, 1853-1856, 1877-1878, 1914-1918 au solicitat resurse importante umane și materiale din partea Imperiului Rus, metodele pentru identificarea acestora fiind, după cum vom putea observa, foarte diverse.

Reorganizarea armatei ruse și edificare societății ruse pe timpul acestuia a fost adusă la cote maxime, nici până și nici după societatea rusă nu a avut parte de un asemenea sistem de valori bazate pe formule exclusiv militariste. Se spunea că țarul purta brâul strâns într-atât de tare, încât atunci când ajungea la sfârșitul zilei era într-o stare apropiată de leșin; se pare că și întreaga Rusie se afla strânsă în acest brâu sufocant.

Din primele zile după urcarea la tron țarul Nikolai I (1825-1855) a intrat în euforie de la ideea de reformare a populației evreiești din Imperiu. El considera că înrolarea evreilor în armata rusească ar fi cea mai bună metodă de dizolvare a evreilor în populația ortodoxă, iar cel mai bun mijloc pentru această integrare a fost considerată recrutarea obligatorie, idee împărtășită de Ministerul Afacerilor Interne în 1826. Până în anul 1827, adică până la reformă, evreii satisfăceau serviciul militar în natură, fiecare familie evreiască achita, prin intermediul Kagalului, 500 de ruble în schimbul fiecărui recrut. Prezintă interes faptul că statul era

cointerestat în forma naturală a serviciului militar, căci trezoreria era în mare câștig în asemenea condiții. Din această cauză propunerea țarului a stârnit discuții aprige în Senat și un val de nemulțumire din partea unor miniștri, care erau categoric împotriva acestei măsuri [3, p.222].

Potrivit lui M.Mysh, de la populația evreiască anual erau recrutați 10 persoane la 1000 de persoane, pe când populația ne-evreiască oferea doar câte 7 recruți la fiecare 2 ani. În 1853, potrivit unei legi experimentale cu caracter provizoriu, comunităților evreiești și evreilor în mod individual li se permitea ca în locul lor să prezinte spre satisfacerea serviciului militar coreligionari capturați care nu dispuneau de acte de identitate.

Evident, reacția populației evreiești a fost dezacordul total și inacceptabilitatea categorică, condiționate de frica și anxietatea față de noi măsuri represive și eforturi de emulație din partea statului. Această lege a fost, dacă e să o abordăm din punctul de vedere al inițiativei legislative, nu însă al impactului obținut, ci al celui dorit – a doua ca anvergură și idee de asimilare progresivă, prima în acest șir fiind legea țarului Alexandru I din 1817 privind trecerea evreilor la creștinism.

La 26 august 1827 țarul Nikolai I a introdus recrutarea obligatorie a populației evreiești în cadrul Zonei Evreiești. Această măsură energică de integrare a evreilor în societatea rusă nu a cunoscut precedent în politica rusească nici până, nici după Nikolai I, tentativele Ekaterinei a II-a și reformele liberale ale împăratului Alexandru I fiind în această privință acțiuni cel puțin sfoase din punctul de vedere al impactului asupra evoluției populației evreiești.

Aici se cere adusă experiența țărilor occidentale în această privință. Astfel, introducerea în țările din Europa a recrutării obligatorii a evreilor a pus capăt legislației exclusive pentru evrei, în mare parte contribuind la integrarea evreilor în viața social-politică. În Austria, Prusia și Franța, nemaivorbind de SUA, serviciul militar a contribuit la transformarea relației dintre stat și societate, „comunitatea supușilor” devenind „comunitatea cetățenilor”. Armata trebuia să devină acel instrument prin intermediul căruia putea fi creat și educat un nou individ, acel „cetățean-soldat”, despre care vorbea Jean-Paul Bertaux. În țările europene evreii au apărut în listele recruților numai după ce le-au fost garantate drepturi egale cu restul populației, fie odată cu emanciparea totală sau parțială [1, p.207].

În Austria, recrutarea evreilor a început în 1788-1789, în Franța în 1792, în Prusia în 1813, pe când legea privind toleranța, care garanta egalitatea în drepturi, a fost introdusă în Austria în 1782, în Franța în 1791, iar în Prusia în 1813, cele două extreme pentru Imperiul Rus fiind 1827 și 1917 [1, p.208]. Serviciul militar în sine era perceput drept mijloc foarte bun pentru educarea, omogenizarea societății.

Prezentul demers nu are ca scop să demonstreze că evreii din Imperiul Rus erau patrioți (sau să infirme acest fapt) și că toate speculațiile la subiect nu au niciun temei istoric; ne propunem o analiză riguroasă a legislației imperiale, precum și a cazului special al Basarabiei în acest context. Ceea ce se impune ca un imperativ al cercetării subiectului este de a identifica care a fost atitudinea evreilor față de armata rusească, precum și atitudinea armatei față de evrei.

În istoriografia din Republica Moldova putem găsi referință doar la faptul că evreii din Basarabia au fost supuși înrolării în armată către anul 1874, fapt ce poate fi pus la îndoială.

În anul 1827 a fost adoptată *Legea despre satisfacerea în natură a serviciului militar de către evrei, cu abolirea plății în bani*. Această lege prevedea satisfacerea serviciului militar de către evrei, stoparea colectărilor de bani în vederea înlocuirii serviciului de alternativă cu cel natural, autoritățile motivând această metamorfoză prin faptul că evreii care vor satisface serviciul militar vor dobândi noi cunoștințe utile pentru ei și pentru stat.

Statutul despre recruți și Serviciul Militar al Evreilor reprezintă un document foarte interesant. Acesta avea 14 compartimente:

- Despre legile generale care se răsfrâng asupra populației evreiești;
- Despre modalitățile de satisfacere a serviciului militar de către evrei;
- Despre recrutarea din rândurile evreilor;
- Despre obligațiile comunităților evreiești;
- Despre rânduiala recruților și cataloagele de recruți;
- Despre obligațiile personale ale evreilor;
- Despre chitanțe;
- Despre evreii care se eliberează de la recrutare;
- Despre jurământ;

- Despre distribuirea evreilor, îndreptați pentru serviciul militar;
- Despre obligațiunile evreilor în timpul serviciului militar în termen;
- Despre evreii dezertori;
- Despre înlesnirile acordate soldaților evrei;
- Despre ritualurile religioase ale soldaților evrei.

Capitolul întâi stipula că, în ce privește serviciul militar, începând cu anul 1827, evreii sunt tratați egal conform legislației cu toate celelalte popoare din Imperiu. Deci, nu se mai practica eliberarea totală a evreilor de la serviciul militar, iar toate legile care au existat până atunci în această privință nu mai erau valabile.

Capitolul doi prevedea faptul că evreii trebuie să satisfacă serviciul militar în natură. Derogarea se făcea doar pentru comunitățile care nu vor avea datorii față de stat și pentru acelea care nu vor avea datorii față de persoanele fizice sau juridice din regiune. Toate datoriile se consideră valabile atât timp cât nu vor fi declarate nevalabile de către autorități. Evreii prezentați de către comunități spre recrutare trebuie să aibă vârsta între 12 și 25 de ani. Evreii care sunt sub vârsta de 12 ani sau a căror vârstă depășește 25 de ani nu sunt recrutați. Evreii recrutați trebuie să fie complet sănătoși și să nu aibă defecțiuni fizice care nu le-ar permite efectuarea serviciului militar, celelalte caracteristici fizice stipulate de Regulamentul de recrutare general nefiind luate în calcul.

Capitolul trei se referă la faptul că evreii prestează recruții pe comunități aparte și independent de populația creștină.

Capitolul patru stabilește faptul că comunitățile evreiești sunt responsabile pentru efectuarea corectă a recrutării. Comunitatea trebuie să aleagă de la 3 până la 6 persoane responsabile care se vor ocupa exclusiv de chestiunea recrutării, acestea urmând să prezinte comunității un raport despre acțiunile lor. Responsabilii puteau chiar să primească onorarii pentru lucrul efectuat. Acei responsabili care vor comite fraude, vor fi condamnați conform legii. Comunitățile au dreptul să recruteze pe orice evreu, în orice perioadă, care, după părerea lor, nu plătește impozitele, este vagabond ori comite fărâdelegi. Acesta poate fi cu ușurință recrutat. În acest caz, comunitățile vor putea primi și o recompensă pentru evreii din această categorie.

Capitolul cinci presupune existența unei rânduiei speciale de recrutare a evreilor. În acest scop trebuie formate liste speciale sau cataloage, în care să fie înscrise toate familiile dintr-o anumită circumscripție, adică comunitate. Listele trebuie întocmite la fiecare 3 ani cu luarea în calcul a numărului potențial de recruți existenți. Tot la fiecare 3 ani trebuie să se ducă evidența noilor recruți și a celor care nu mai fac parte din această categorie. Câte un exemplar al cataloagelor trebuie prezentat la Camera de Trezorerie, care verifică corectitudinea cataloagelor.

Capitolul șase prevede ca evreii să se conformeze deciziilor comunității în legătură cu recrutarea, iar fiecare evreu care va fi introdus în catalog ca apt de a fi recrutat să nu se eschiveze de la decizia comunității. Evreii pot să delege în locul lor o altă persoană, tot din evrei, dornică de a satisface serviciul militar. În acest caz, persoana dornică trebuie să îndeplinească o scrisoare în care să certifice că o face de bunăvoie și nesilită de nimeni. Familia care nu a furnizat un recrut trebuie să-i ofere familiei ce a făcut-o o sumă bănească, a cărei mărime o stabilește comunitatea. Dacă cineva din recruți nu a fost introdus în listă, iar apoi a fost depistat, acesta este recrutat fără rând. Dacă cineva din recruți va încerca să se automutileze, pentru a se eschiva de la serviciul militar, acela va fi încorporat în forțele armate fără rând; mai mult ca atât, din aceeași familie va mai fi încorporat un recrut, cu precădere la o vârstă redusă.

Capitolul șapte stipulează interzicerea procurării chitanțelor de recrut de la creștini; chitanțele pot fi primite în locul unui recrut evreu numai de la evrei.

Capitolul opt stabilește că pot fi eliberați de la serviciul militar negustorii și rabinii confirmați în funcție, care trebuie să prezinte un certificat de rigoare. Rabinii primesc această înlesnire personal, ea nu se răspândește însă și asupra familiei rabinului. Evreii care au învățat în școala generală, au trecut prin cele 3 etape de învățământ – primar, mediu și superior – sunt eliberați definitiv de la serviciul militar. Copiii mici, care învață în școlile generale o profesiune utilă, sunt eliberați de la satisfacerea serviciului militar pe perioada studiilor. Evreii care posedă adevărinite de maiștri și lucrează la fabrici la fel sunt eliberați de la satisfacerea serviciului militar. Evreii care sunt de acord cu strămutarea lor pe terenuri speciale, pentru a se ocupa de agricultură, se eliberează de la serviciul militar (întreaga familie) pentru o perioadă de 50 de ani, eliberarea fiind valabilă doar dacă coloniștii vor continua să se ocupe de agricultură. Evreii care împreună cu copiii lor se ocupă, din inițiativă proprie, de agricultură, activitatea lor fiind rezultativă, au dreptul la o amnistiere de la serviciul militar pentru 25 de ani.

Capitolul nouă se referă la jurământul pe care evreii trebuie să-l depună odată cu încorporarea în armată. Evreii care nu au împlinit majoratul nu trebuie să depună jurământ atunci când sunt încorporați în forțele armate. Evreii cu vârsta cuprinsă între 18 și 25 de ani jură după toate canoanele în prezența rabinului și a autorităților, precum și a comunității.

În capitolul zece se stipulează că evreii cu vârsta de până la 18 ani trebuie să fie dislocați în instituțiile de pregătire pentru serviciul militar, iar evreii cu vârsta peste 18 sunt înrolați în armata regulată.

Capitolul unsprezece prevede obligațiile evreilor în timpul serviciului militar: soldații evrei trebuie să execute toate ordinele cu strictețe, neexecutarea ordinelor, fie și din careva motive religioase, va duce la pedepșirea imediată a vinovatului. Pentru neexecutarea ordinelor, soldații vor fi exilați în Siberia la munci silnice.

Capitolul doisprezece se referă la evreii care dezertează sau se eschivează de la recrutare. Orice recrut care a dezertat până la încorporare este lăsat pe seama comunității și aceasta, în decurs de 3 zile, trebuie să ofere un alt recrut. Recruții care au fugit deja după încorporare sunt lăsați pe seama Administrației militare. Evreii care vor ajuta recruții să evadeze sau îi vor adăposti pentru o perioadă cât de scurtă vor fi supuși pedepsei prin încorporare imediată sau, dacă nu vor fi apți de serviciu militar, vor fi exilați în Siberia la munci silnice. Comunitatea în care va fi depistat evreul dezertor va fi obligată să plătească o amendă de 1000 de ruble. Dacă cei care vor adăposti dezertorii se vor dovedi a fi neevrei, aceștia trebuie judecați conform legii. Cei care vor ajuta la denunțarea sau capturarea evreilor dezertori vor primi o recompensă în sumă de 100 de ruble din partea statului.

Capitolul treisprezece se referă la posibilele înlesniri acordate celor care au făcut serviciul militar în termen. Astfel, evreii care vor demonstra pe parcursul serviciului militar aptitudini deosebite și vitejie, trebuie să fie aduși la cunoștința comandamentului militar. Militarii evrei care vor satisface serviciul cu rezultate bune vor avea posibilitatea să fie angajați în servicii civile. Copiii evrei au dreptul să fie eliberați din slujba militară odată cu atingerea vârstei de 18 ani.

Capitolul paisprezece stipulează drepturile evreilor de a-și exercita nevoile cultului religios. Toate riturile credinței iudaice sunt permise în toate manifestările doar în timpul liber de la serviciul militar. Evreii au dreptul, dacă se află într-o localitate în care există o sinagogă și un rabin, să frecventeze acestea și să apeleze la nevoie la rabin. Dacă însă în localitate nu există nici rabin și nici sinagogă, evreilor li se permite să facă o adunare comună și să se roage împreună cu alți evrei. Dacă într-o garnizoană evreii sunt într-un număr mai mare de 300 de persoane, atunci, cu consimțământul Șefului militar, aceștia pot beneficia de un rabin plătit din banii statului.

Statutul care a obligat evreii să satisfacă serviciul militar, inopinat a dus de fapt și la schimbarea integrală a modului lor de viață. Evreii cantoniști trebuiau să renunțe în mare parte la practicile religioase de odinioară; vârsta fragedă la care erau recrutați copiii evrei nu a putut să nu ducă la urmări serioase pentru evoluția acestui popor. Anul 1827 a generat schimbări radicale în viața propriu-zisă a evreilor, s-a schimbat și situația lor în statul rus. Către mijlocul secolului XIX procesul de asimilare a cunoscut deja cote considerabile, creștinarea populației evreiești la fel s-a făcut observată: la acea perioadă deja și-au făcut apariția familii mixte. Schimbare radicală a suferit și natalitatea, aceasta fiind în scădere, iar situația insuportabilă a generat un puternic exod de populație evreiască din Imperiul Rus. Procesul emulației și asimilării nu a fost de oprit nici în Basarabia.

La 16 decembrie 1846, ministrul de Interne informează că împăratul a ordonat ca evreii din Basarabia, pe parcursul anilor 1847 și 1848, să fie supuși unui recensământ, în vederea încorporării în armată în următoarea etapă de recrutare conform principiilor generale.

Prin scrisoarea nr.194 din 22 ianuarie 1847, Cancelaria general-gubernatorului Basarabiei și Novorosiei informa Consiliul Regional al Basarabiei că împăratul, după ce a consultat jurnalele Comitetului Evreiesc cu privire la extrapolarea recrutării militare asupra evreilor din regiunea Basarabia, a menționat că, potrivit Regulamentului din 1816, și locuitorii autohtoni ai Basarabiei au fost eliberați de la serviciul militar, pentru o perioadă nedefinită, pe motiv că timp de două decenii aceștia nu au avut ocupații militare și că această stare socială a fost dată uitării. Cu toate acestea, s-a ordonat, pentru revenirea lor la activitatea militară, să fie formată o strajă pe linia Prutului și a Bucovinei. În această ordine de idei s-a propus introducerea unei plăți, după exemplul guberniei Akkerman: în locul recrutării populației Basarabiei în armată, aceștia să i se dea posibilitatea de a satisface serviciul militar în natură în schimbul plății pentru fiecare recrut, dacă există o asemenea dorință.

Potrivit scrisorii nr.307 a MAI din 28 februarie 1847, în virtutea păstrării de către populația din Basarabia, conform statutului din 1819, a privilegiilor pe care le avea până la 1812, boernașii, mazilii și ruțașii (care tradițional plătesc dajdia) sunt o categorie aparte față de restul populației Basarabiei – țărani – și nu pot fi recrutați conform principiilor generale în armată.

La 18 octombrie 1851 Senatul a audiat raportul ministrului Apărării din 26 septembrie 1851, prin care s-a comunicat despre lipsa impedimentelor pentru recrutarea evreilor din Basarabia conform principiilor generale. Recrutarea evreilor va fi începută odată cu etapa a 10-a în fâșia vestică a Imperiului, numărul recruților fiind stabilit conform prevederilor Manifestului Împăratului.

În 1853 se semnala despre inoportunitatea recrutării populației Basarabiei, la subiect revenindu-se în anul 1860. În 1855 apare un nou act legislativ care suspendă recrutarea evreilor din Basarabia pentru acel an. În afară de Basarabia de la recrutare au fost eliberate guberniile: Poltava, Cernigov, Harkov, Ekaterinoslav, Herson și Taurida.

Astfel, conform prevederilor legislative, în 1856 evreii din colonia evreiască Valea lui Vlad au fost eliberați de la serviciul militar pentru o perioadă de 50 de ani.

În vederea stabilirii practicii în acest sens în spațiul românesc, Ministerul Afacerilor Externe al Rusiei a făcut o interpelare la consulatul său în Moldova (Iași), privind legislația ce reglementa recrutarea populației în armată. Astfel, s-a comunicat că „serviciul militar în termen nu a fost niciodată substituit cu vreo plată, la fiecare 6 ani de la 1000 de locuitori de sex masculin se înaintau 20 de recruți. Evreii din acea localitate care a înaintat recruți erau obligați să suplinească pe cei ieșiți în rezervă timp de 6 ani”. A fost transmisă și o copie (tradusă din limba franceză) a Legii privind serviciul militar în Moldova, semnată de Alexandru Ioan Cuza.

În anul 1860, datorită implicației personale a contelui Stroganov, prin rezoluția împăratului din 24 octombrie, evreii din Basarabia au fost eliberați de la recrutarea în armată, fiind egalați în acest sens cu locuitorii nativi ai Basarabiei.

La 4 august 1861 împăratul a dispus eliberarea evreilor de la serviciul militar, până la rezolvarea definitivă a chestiunii privind satisfacerea serviciului militar de către populația din Basarabia.

Din cauza fragmentării informației la subiect prin diferite dosare ale Arhivei Naționale, a fost destul de dificil a stabili următoarele acțiuni ale autorităților în vederea rezolvării subiectului în cauză. Cert este faptul că deja în 1874 populația evreiască din Basarabia era supusă recrutării conform ordinii generale prevăzute de legislația rusă la acel moment. Dat fiind faptul că acest studiu este unul introductiv, ne asumăm angajamentul de a reveni la subiect cu noi apariții.

Bibliografie:

1. ПЕТРОВСКИЙ-ШТЕРН, И. Николай I и еврейская рекрутчина: новые контексты. В: *Русский Сборник: Исследования по истории России*. Том VII. Военная политика Николая I. Москва, 2009, с.206-237.
2. ПЕТРОВСКИЙ-ШТЕРН, И. *Евреи в русской армии (1827-1914)*. Москва: Новое Литературное Обозрение, 2003.
3. ФЛИСФИШ, Э. *Кантонисты*. Израиль: Effect Publishing, 1980.

Notă: Articolul este realizat în cadrul Proiectului „Valorizarea patrimoniului național documentar al Republicii Moldova (surse istorico-religioase)” înscris în Registrul de Stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 15.817.06.22F.

Prezentat la 15.02.2015